

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

6 (2017)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelný / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, (j. francuski), Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2017

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: księgarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk	
Istnienie pierwszym aktem bytu	13

Rozprawy i artykuły

Richard Kalka	
Structure metaphysique de la relation chez Thomas d'Aquin.....	29
Karolina Ćwik	
Wpływ wcielenia Słowa na rozumienie wszechmocy Boga w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	47
Izabella Andrzejuk	
Kontemplacja i poznanie <i>per raptum</i> . Tomaszowe źródła rozumienia istoty doświadczenia mistycznego	59
Michał Zembrzowski	
Tomaszowy argument „z blokowania” za niematerialnością działań intelektu	77
Artur Andrzejuk	
Struktura bytu w <i>Summa contra Gentiles</i> Tomasza z Akwinu.....	99
Ewa A. Pichola	
Realizm fenomenologiczny Dietricha von Hildebranda wobec realizmu metafizycznego św. Tomasza z Akwinu.....	121
Izabella Andrzejuk	
Tomaszowe rozumienie przyjaźni jako <i>amicitia</i> i <i>caritas</i> . Człowiek w relacjach z Bogiem i z drugim człowiekiem.....	133
Marcin Karas	
Z dziejów arystotelizmu chrześcijańskiego w Polsce. Porównanie kosmologii św. Tomasza z Akwinu i ks. Benedykta Chmielowskiego.....	153
Tomasz Pawlikowski	
Mistyk i działacz religijny w ujęciu ks. Aleksandra Ułowicza	167
Jan Pociąg	
Relacja materii i ruchu w ujęciu Tadeusza Wojciechowskiego i Alberta Mitterera	189
Kingsley Ch. Ekeocha	
The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Sprawozdania i recenzje

Jakub Kořka

Sprawozdanie z Sympozjum ku czci řw. Tomasza z Akwinu w 743 rocznicę jego řmierci
pt. „Tomasz z Akwinu: wczoraj - dziś - jutro”..... 233

Michał Zembrzusi

Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Tomizm konsekwentny” ku czci Profesora
Mieczysława Gogacza w dziewięćdziesięciolecie jego urodzin 239

Izabella Andrzejuk

Recenzja: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne
zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, stron 216 243

Artur Andrzejuk

Filozoficzna etyka z *Summy teologii* (jeszcze raz) po polsku [Recenzja przekładów
W. Galewicz] 249

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki
osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, stron 520..... 261

Artur Andrzejuk

Recenzja: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia
Akademicka, Kraków 2015, stron 366..... 267

Artur Andrzejuk

Recenzja: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myřli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne
podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”,
Warszawa-Radzymin 2017, stron 566..... 275

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł M. řwiecki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*,
Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, stron 216..... 279

Artur Andrzejuk

Tomizm biblijny [Recenzja dwóch przekładów komentarzy do *Corpus Paulinum*]. 283

Jacek Grzybowski

Analityka i tomizm. Czy możliwości mogą mieć akty? Wokół książki Michała Głowi
Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego (Oficyna Wydawnicza ATUT,
Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2016, stron 380). 293

Tomasz Pawlikowski

Recenzja: *Logika Marcina řmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*,
opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum
w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 316..... 299

Michał Zembrzusi

Recenzja: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu
w metafizyce řw. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warszawa 2015, stron 136..... 303

Michał Zembrzusi

Recenzja: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego
i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warszawa 2014, stron 195. 311

Michał Zembrzusi

Recenzja: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas.
Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608..... 315

Natalia Herold

Recenzja: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 328..... 321

Polemiki i dyskusje

Mateusz Penczek

Kilka uwag polemicznych w odpowiedzi na recenzję mojej książki *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Nota o autorach.....345

Table of Contents

Editorial	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk	
Existence as the first act of being	13

Dissertations and articles

Richard Kalka	
The metaphysical structure of relation by Thomas Aquinas	29
Karolina Ćwik	
Influence of Incarnation of the Word of God on understanding God's omnipotence according to St. Thomas Aquinas.....	47
Izabella Andrzejuk	
Contemplation and cognition <i>per raptum</i> . Thomas's sources of understanding the essence of the mystical experience	59
Michał Zembrzuski	
Aquinas's impediment argument for the immateriality of the intellect.....	77
Artur Andrzejuk	
Structure of being in <i>Summa contra Gentiles</i> by Thomas Aquinas	99
Ewa A. Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Phenomenological Realism in Discussion with St. Thomas Aquinas' Metaphysics	121
Izabella Andrzejuk	
The Thomas Aquinas' Understanding of Friendship as <i>amicitia</i> and <i>caritas</i> . The Man's Relations with God and with other Man.....	133
Marcin Karas	
From the History of Christian Aristotelianism in Poland. Comparisons of Cosmology St. Thomas Aquinas' and Fr. Benedict Chmielowski.....	153
Tomasz Pawlikowski	
Mystic and religious activist in the view of Aleksander Usowicz CM	167
Jan Pociąg	
Albert Mitterer's and Tadeusz Wojciechowski's Concepts of the Interdependence of Matter and Motion	189
Kingsley Ch. Ekeocha	
The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Reports and Reviews

Jakub Koška

The Report of the Symposium in Honor of St. Thomas Aquinas, 743th Anniversary of his Death. 'Thomas Aquinas: Yesterday – Today – Tomorrow' 233

Michał Zembrzuski

The Report of the Symposium „Consequential Thomism” Dedicated to Professor Mieczysław Gogacz in the Ninety Years of His Birth 239

Izabella Andrzejuk

Review: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2016, pp. 216..... 243

Artur Andrzejuk

Philosophical Ethics in *Summa theologiae* (Once Again) in Polish. [Review of W. Galewicz Translations] 249

Artur Andrzejuk

Review: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, pp 520..... 261

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2015, pp. 366..... 267

Artur Andrzejuk

Review: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warsaw-Radzymin 2017, p. 566..... 275

..Artur Andrzejuk

Review: Paweł M. Świątki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, pp. 216..... 279

Artur Andrzejuk

Biblical Thomism. [Review of Commentary in *Corpus Paulinum* Translations] 283

Jacek Grzybowski

Analytic and Thomism. Can potentials have acts? Around Michał Głowała Book *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficina Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Breslau 2016, pp. 380)..... 293

Tomasz Pawlikowski

Review: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 316..... 299

Michał Zembrzuski

Review: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warsaw 2015, p. 136. 303

Michał Zembrzuski

Review: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warsaw 2014, pp 195..... 311

Michał Zembrzuski

Review: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608..... 315

Natalia Herold
Review: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 328..... 321

Controversy and Discussions

Mateusz Penczek
Some Polemical Remarks in Response to the Review of My Book *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Note about authors..... 345

Recenzja

Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warszawa 2015, stron 136.

Książka Aleksandra Lisowskiego stanowi całościowe ujęcie problematyki własności transcendentalnych w metafizyce Tomasza z Akwinu. Ze względu na to, że Autor omawia wszystkie wyróżnione przez Tomasza transcendentalia, a także to „zapomniane” – piękno, książka jest warta polecenia i lektury. Trzeba od razu zaznaczyć, że problem własności bytu został przez Autora opracowany w ramach takiej interpretacji myśli Akwinaty, w której akt istnienia w strukturze każdego bytu realnego znajduje się na pierwszym miejscu (chodzi oczywiście o tomizm konsekwentny, od którego jednak w pewnym miejscu książki Autor się odżegnuje – a przynajmniej od takiej nazwy). Takie postawienie sprawy pozwoliło Autorowi w ramach badanego problemu wyprowadzić interesujące wnioski, których nawet M. Gogacz,

twórca tomizmu konsekwentnego, ani żaden tomista egzystencjalny nie wysunął.

Książka podzielona została na trzy rozdziały, które zostały potraktowane jako odrębne części, z różnych stron ukazujące problem własności istnienia. Pierwszy rozdział dotyczy źródeł Tomaszowej teorii transcendentaliów. Rozdział drugi, kluczowy dla całej książki, jest zaprezentowaniem Tomaszowych wypowiedzi na ten temat i uzasadnia całościowe spojrzenie na transcendentalia. Zostały one przedstawione od strony strukturalnej (pierwszeństwa oraz zależności między sobą) a także genetycznej (pochodzenia od samoistnego aktu istnienia). W rozdziale trzecim Autor omówił współczesne ujęcia tej problematyki. Określenie „współczesne” jest zapewne nieco przesadzone, gdyż tak

naprawdę skupił uwagę na wybranych, dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych ujęciach, które jego zdaniem były najbardziej reprezentatywne (D. Mercier, J. Maritain, S. Adamczyk, S. Swieżawski, E. Gilson, M. A. Krąpiec, M. Gogacz).

Zdaniem Aleksandra Lisowskiego Tomaszowa teoria własności aktu istnienia była doprecyzowaniem twierdzeń Arystotelesa, Awicenny i Alberta Wielkiego, co było możliwe dzięki zmianie spojrzenia na sam byt od strony *esse*. Tomaszowe ujęcie transcendentaliów, do których zaliczają się: realność, odrębność, jedność, prawda, dobro, piękno, związane jest z uwypukloną tezą, że stanowią własności istnienia, które przejawiają się w istocie. Autor wprost deklaruje, że wyłącznie ujęcie istoty bytu jako subsystemu, a więc w jej powiązaniu z istnieniem, pozwoliło na dostrzeżenie własności transcendentálnych.

W pracy A. Lisowskiego można zauważyć kilka wyróżnionych i uzasadnionych, ale także kilka ukrytych założeń. Pierwsze wiążą się z szerszym horyzontem interpretacji myśli Tomaszowej w ramach której można rozważać tę problematykę: 1) tomizm tradycyjny pomija własności transcendentálne, traktując choćby prawdę, dobro i jedność jako właściwości istoty – w ten sposób transcendentalia potraktowane zostały jako pojęcia powszechne, swoście neutralne względem istnienia czy nieistnienia; 2) tomizm egzystencjalny podkreślając prymat aktu istnienia umożliwił dostrzeżenie sześciu transcendentaliów, które w bycie jednostkowym wyrażają właśnie sposoby istnienia (*modi essendi*) albo też powszechne właściwości bytu (*modi entis*); w kontekście samych już

transcendentaliów w tomizmie egzystencjalnym wyróżniony zostaje sam byt, który staje się podstawowym pojęciem metafizyki, a w stosunku do pozostałych transcendentaliów jest w pewien sposób „prawłasnością”; 3) tomizm konsekwentny wychodzi od rozumienia bytu składającego się z istoty i istnienia powiązanych na zasadzie aktu i możliwości, przez co własności istnienia oddziałują na wewnętrzne pryncypia istotowe; realność i odrębność w tym nurcie doczekały się wyjątkowego, egzystencjalnego potraktowania; szczególne miejsce wśród transcendentaliów zyskały realność i odrębność, a „prawłasność” bytu została niejako pominięta. Autor, jak zostało powiedziane, przyjął, że tomizm konsekwentny najlepiej prezentuje myśl Akwinaty odnośnie do zagadnienia transcendentaliów.

Co do założeń nie do końca jasno wyrażonych, należałoby wskazać na te związane z metodologicznym postępowaniem badawczym, a także te, które pozwoliły na formułowanie własnych, odważnych twierdzeń. Lisowski badając prekursorów teorii transcendentaliów, analizował przede wszystkim perypatetyków, a jedynie wspominał o bogatej i ważnej myśli neoplatoników (i to zarówno tradycji Boecjańskiej, ale także Pseudo-Dionizego czy autora *Liber de causis*). Wybór arystotelików (bo nawet myśl Awicenny jest potraktowana jako perypatetycka) pozwolił na skonstruowanie ich rozwiązań z egzystencjalną koncepcją Tomasza. Należy stwierdzić, że wybór ten jest jednak jednostronny i nie daje prawdziwego obrazu myśli Akwinaty, który oczywiście w różnej mierze, ale korzystał i konfrontował

własne rozumienie rzeczywistości z oddziałującym na samo chrześcijaństwo ujęciem neoplatońskim. W ten sposób Autor w niewielkim stopniu i wyłącznie erudycyjnie skorzystał z Tomaszowych komentarzy do pism neoplatoników: *De hebdomadibus*, *Liber de causis* oraz *De divinis nominibus*. Oczywiście Autor przywoływał pewne sformułowania z tych dzieł, ale nie potraktował ich jako czegoś wyjątkowego i mającego szczególne znaczenie dla całości myśli Akwinaty.

Kolejnym założeniem metodologicznym, nie sformułowanim wyraźnie, było potraktowanie myśli Tomasza jako pewnej całości, w której nie następowałyby dopowiedzenia i ewentualne precyzowanie koncepcji, ale monolityczne i stałe wypowiadanie się w tym samym temacie tak samo. Autor wyszedł z nie uzasadnionego założenia, że Tomasz, poczynawszy od *De ente et essentia*, a skończywszy na *Compendium theologiae* wypowiadał się stale tak samo na tematy metafizyczne a szczególnie na temat transcendentaliów. To założenie jest dyskusyjne i kwestionowane także przez tomistów. Nawet z historycznego punktu widzenia nie można powiedzieć, że Tomasz przyjąwszy jakąś koncepcję stale ją powtarzał w różnych dziełach. O ile założenie o którym mowa jest zastosowane do myśli Tomasza, o tyle, co ciekawe, nie jest zastosowane do Arystotelesa. Stagiryta zdaniem Lisowskiego w wielu swoich dziełach jest kontynuatorem myśli platońskiej, albo też nie wyżył się wpływu jaki wywarło na niego wykształcenie w Akademii. Taka interpretacja myśli Arystotelesa jako filozofa jest dość znana, ale również kwestionowana. Sam. A. Lisowski wydaje się dostrzegać

ten problem w interpretacji myśli Arystotelesa – z jednej strony podkreśla, że od strony metafizycznej, jest to myśl realistyczna, która polegała na porzuceniu teorii idei, a z drugiej, że esencjalizm Stagiryty nie pozwalał konsekwentnie sformułować teorii dobra czy jedności (s. 16; 19). Problemem oczywiście nie jest takie czy inne interpretowanie Arystotelesa i Tomasza, ale niekonsekwentne trzymanie się metodologicznego założenia – Arystoteles stopniowo odchodzi od myśli swego mistrza formułując myśl realistyczną a Tomasz nie tylko nie zmienił swojego stanowiska w sprawie rozumienia rzeczywistości, ale po wypowiedzeniu twierdzeń w *De ente et essentia*, czy też w *De veritate*, nic więcej do tej myśli nie dodał.

Odważne sformułowania myśli Autora odnaleźć można w drugim rozdziale książki, w miejscu, w którym koncepcja transcendentaliów została ukazana według pewnego charakterystycznego klucza. Omawianie tekstów Akwinaty dokonywało się najpierw poprzez wskazanie na transcendentalia w substancji, które są przejawami aktu istnienia bytu, a następnie na transcendentalia w przypadłościach będących przejawami aktu istnienia bytów akcydentalnych. Następnie Lisowski pokazywał związki każdego transcendentale z pozostałymi, co również jest pewnym nowym i intrygującym tropem w prezentowaniu myśli Akwinaty. Autor recenzowanej książki, dzięki takiemu sposobowi analizy wypowiedzi Tomasza, sformułował bardzo wiele interesujących wniosków, które w pełni potwierdzają egzystencjalny charakter jego metafizyki.

Można wymienić kilka tez odnoszących się do wszystkich transcendentaliów, które sprawiają, że opublikowanie książki *Transcendentalia* było słuszną decyzją. 1) Wyróżniony przez Tomasza w *De veritate* byt nie jest zwykłym transcendentale, lecz podmiotem, nosicielem pozostałych własności istnienia, a wszystkie one ubogacają naszą wiedzę o bycie substancjalnym (s. 58). 2) Realność (*res*) pozwala na odróżnienie tego, co naprawdę istnieje od „niebytu”, w czym zawierają się również myślnie kategorie (s. 67). 3) Odrębność (*aliquid*) zapewnia pluralizm bytowy, wyraża się w zakorzenieniu w istnieniu całej istoty, a także pozwala na odróżnianie istnienia bytów stworzonych i istnienia samoistnego (s. 71-72). 4) Jedność (*unum*) transcendentálna w sposób ścisły wyraża wpływ istnienia na istotę powodując niepodzielność bytu – i nie chodzi tu wyłącznie o negatywne określenie jedności, ale o samą zależność wszystkich elementów bytu od pierwszego jego aktu – *suum esse*; to istnienie wpływa na formę podporządkowującą sobie pozostałe elementy istoty oraz same przypadłości (s. 77-79). 5) Prawda (*verum*) jest aspektem aktu istnienia, przez co nie wynika wprost z istoty, ale z istoty (np. *quidditas*) jako subsystencji, a więc istoty realnej (s. 82-83). 6) Podstawą dobra (*bonum*), w pewien sposób racją pożądania, jest akt istnienia, będący aktualnością rzeczy (s. 90).

Mówiąc o akcie istnienia bytów przypadłościowych Lisowski formułował wiele wypowiedzi, które mimo wszystko nie do końca mogą być jasne dla czytelnika nieznającego niuansów myśli metafizycznej autora *Summa theologiae*. Jest to temat zresztą niezwykle ciekawy i do-

magający się doprecyzowań, szczególnie że jest pomijany przez metafizyków, którzy samym przypadłościom często odmawiają aktu istnienia (według Autora taką osobą był É. Gilson). Niejasności w wypowiedziach Autora *Transcendentaliów* związane są jednak z tym, że z jednej strony podkreślony jest dla przypadłości, wtórny (dodany, zależny) wobec substancjalnego charakter aktu istnienia, który jednak „zachowuje się” jak pierwszy, substancjalny akt istnienia. Akt istnienia wywołuje w obszarze przypadłości ich jedność, zapewnia realność, odrębność (bardziej osobność), ale także zmienną prawdę o nich (prawda daje dostępność, ale przypadłości pozostają zmienne) oraz odpowiada za tymczasowo rozumiane dobro. Autor nie pokusił się o szersze wyjaśnienie tego, jak funkcjonuje akt istnienia przypadłości w bycie, który już posiada wyodrębniony akt istnienia. Można wyrazić wątpliwości, czy aktów istnienia dla przypadłości jest tyle, ile przypadłości (każda przypadłość ma akt istnienia – np. zmysł, intelekt, kolor włosów na głowie czy też wiek, zawód), czy może jest jeden akt istnienia dla wszystkich przypadłości, które posiada substancja. Choć wyraża się wprost, że istnienie przypadłościowe nie może podlegać przemianie (nie mogą „trochę istnieć”), to jednak wątpliwe pozostają wypowiedzi o „osobnym” względem substancji, „własnym” akcie istnienia (s. 105). Osobne i własne istnienie przypadłości z pewnością oznacza różnicę realną (s. 56), ale przecież nie można w żaden sposób wnioskować o niezależnym sposobie istnienia akcydentaliów. Czy przypadkiem istnienie przypadłości nie wyraża się w samym wpływie aktu ist-

nienia na przypadłości i nie wystarczy mówić o swoistej relacji aktualizacji, która urzeczywistnia je, powoduje ich realność a także wywołuje dalsze skutki (np. poznawcze i decyzyjne). Autor książki w pewien sposób założył, że chce badać własności transcendentalne istnienia przypadłościowego nie zarysowując nawet rozumienia bytowania przypadłości. Istnienie przypadłości jest niezwykle intrygujące, ale Autor wypowiedział się od razu o samych transcendentaliach przypadłości, pomijając bliższą charakterystykę ich samych oraz ich aktu istnienia.

Z całą pewnością można wyrazić wiele formalnych uwag do pracy, które wywołują liczne błędy literowe i interpunkcyjne (tak jakby zabrakło pracy korektorskiej). Można podnieść jako wyraz niekonsekwencji stosowanie zamienianie pewnych technicznych zwrotów, które w tradycji tomistycznej nie zawsze są równoznaczne. Najlepiej widać to w przypadku zamiennie stosowanych określeń transcendentaliów, którą występują jako: własności transcendentalne, własności istnienia, sposoby istnienia, transcendentalne aspekty istnienia, aspekty istnienia bytu, sposoby bytu istniejącego. Często jest to kwestia tłumaczenia odpowiednich terminów łacińskich, stosowanych przez Tomasza, jednak ta wielość czy rozmaitość, wyraża pewną niekonsekwencję i wprowadza dowolność. Dla czytelnika dość intrygujące mogą stać się wyrażenia często powtarzane przez Autora, przez które zaznacza i wyraża stanowisko i własne zdanie. Wielokrotnie powtarzane formuły: „Zdaniem autora tej rozprawy”, „autor niniejszej pracy”, „autor tej pracy”, w pewnym momencie stają się męczące. Z jed-

nej strony mogą świadczyć o samodzielności myślenia i chęci podkreślania własnego stanowiska. Jednak z drugiej strony, są powtórzeniami, niewiele wnoszącymi do podejmowanego tematu. Autor pisze na przykład: „Zdaniem autora tej pracy, Awicenna nie wypowiedział się wyraźnie w kwestii transcendentale odrębności (zwolennikiem tej teorii jest Leo J. Elders)” (s. 37). Jeśli Autor wyrażnie nie zgadza się z Eldersem, to raczej należałoby to zaznaczyć albo wskazać, dlaczego nie ma racji w swoich analizach, aniżeli zaznaczać własne zdanie, które przede wszystkim jest niezgodne z czymś. O wiele więcej oryginalnych i interesujących zdań pada w miejscach, w których Autor nie zaznacza swojego stanowiska. Padają one albo podczas rekonstrukcji myśli Akwinaty, albo też w ramach podsumowań. Warto dodać, że choć Autor tak chętnie podkreśla swoje zdanie, to jednocześnie bardzo często wyraża zdania o probabilistycznym charakterze. Często pojawiają się zwroty w stylu: „według wszelkiego prawdopodobieństwa”, „z dużym prawdopodobieństwem”, „w wielkim stopniu”, które można byłoby zastąpić sformułowanie „wydaje się”. Trzeba zastrzec, że może to wynikać z pewnej przyjętej koncepcji samej historii filozofii. W książce, obok wypowiedzi wyrażających niepewność we wnioskach, dostrzec można również zwroty, za którymi stoi potrzeba badania wpływów jakimi ulegali badani autorzy. Jeśli faktycznie dostrzeże się tę zależność, to jasne się stanie, że o wpływie Arystotelesa czy Awicenny na myśl Tomasza można mówić wyłącznie w przywołanych kategoriach – „z dużym prawdopodobieństwem”. Ale czy na

badaniu wpływów polega praca historyka filozofii?

Można także przywołać swoiste osiągnięcie książki *Transcendentalia*. Autor w sposób bardzo ciekawy pokazał sposób w jaki można odczytywać w tekstach Akwinaty wypowiedzi metafizyczne, które odsłaniają jego egzystencjalną myśl. Używany przez Tomasza termin *esse*, nie zawsze przecież oznacza istnienie i nie zawsze pozwala na taką interpretację wypowiedzi, w których można byłoby dostrzec „kotwicę realności – akt istnienia” (wyrażenie A. Lisowskiego, s. 47). Wielu badaczy poddaje w wątpliwość egzystencjalną interpretacją myśli Tomasza, a do tego przez wiele wieków rozwoju tej myśli, nie dostrzegano przecież wyjątkowości formuł Tomasza, widząc w nim wyłącznie kontynuatora myśli Arystotelesowskiej. Strategia interpretacyjna przyjęta przez Autora książki ma charakter kontekstowy – bada on użycie terminu w całym kontekście danej wypowiedzi – przez co jest bardzo skuteczna. Właściwie wszystkie przywołane przez Autora fragmenty, w różnych częściach książki, które wprost dotyczą transcendentaliów, świadczą o tym, że *esse* wyraża coś więcej, aniżeli tylko „być”. Ale najbardziej niezwykle jest to, że dopiero w świetle teorii transcendentaliów, można dostrzec wyjątkowość tego terminu i idącej za nim poznanej rzeczywistości.

Ponieważ książka Aleksandra Lisowskiego jest poprawioną wersją rozprawy doktorskiej, która została obroniona w 2002, należałoby się spodziewać od Autora choćby uzupełnienia literatury przedmiotowej, jaka pojawiła się w tym temacie i dopracowania wielu zagadnień w oparciu o nowsze badania. Trudno oczywiście podejrzewać Autora o to, że celowo pominął książkę, która pojawiła się w Polsce w czasie tej trzynastoletniej pauzy między napisaniem a wydaniem. Książka o której mowa zawiera wiele rozwiązań problemów i pytań jakie pojawiły się w recenzowanej pracy – chodzi o książkę Pawła Milcarka – *Od istoty do istnienia* (Dębogóra 2008), która z wielką pieczołowitością pokazuje zależności a także kształtowanie się Tomaszowej koncepcji transcendentaliów¹. Niemniej praca *Transcendentalia* zawiera w sobie również wiele twierdzeń i spostrzeżeń, które w bardzo przejrzysty i systematyczny sposób dotyczą kluczowego dla metafizyki klasycznej tematu. To, co Autor poprawił w wyjściowej formie książki, odnaleźć zapewne można w przypisie 345 na stronie 128, w którym dystansuje się w pewien sposób od tomizmu konsekwentnego, a przynajmniej od samej nazwy. Uznając nazwę „tomizm konsekwentny” za zbyt wieloznaczną, woli pozostać przy określeniu tomizmu egzystencjalnego. Niezależnie od powodów takiej deklaracji i niezależ-

¹ Poza książką Pawła Milcarka można wymienić artykuły wydrukowane jako komentarze i studia do: Św. Tomasz z Akwinu, *Dysputy problemowe o prawdzie*, tłum. A. Białek, red. A. Maryniarczyk, Lublin 2001, przede wszystkim zaś: A. Maryniarczyk, *Transcendentalia w perspektywie historycznej*, w: tamże, s. 117-140; M. A. Krąpiec, *Transcendentalia a uniwersalia*, w: tamże, s. 141-165; A. Maryniarczyk, *Transcendentalia a poznanie metafizyczne*, w: tamże, s. 167-184; J. M. Gondek, *Poznanie bytu a transcendentalia*, w: tamże, s. 185-200; M. Podbielski, *Teoria transcendentaliów w I kwestii „De veritate” św. Tomasza z Akwinu*, w: tamże, s. 227-242.

nie od tego, czy Autor chciał rozprawić się z samym sobą (na s. 59 deklarował wierność nurtowi tomizmu konsekwentnego), to w sposób o wiele bardziej wierny tekstom i myśli Tomasza, zapre-

zentował to zagadnienie, aniżeli przedstawiciele tomizmu egzystencjalnego omówieni przez niego w pracy.

Michał Zembrzuski, Magdalena
Płotka, Andrzej M. Nowik,
Adam M. Filipowicz, Izabella
Andrzejuk, Artur Andrzejuk

Z metodologii historii filozofii.

Redaktorzy tomu: Michał
Zembrzuski, Artur Andrzejuk
OPERA PHILOSOPHORUM
MEDII AEVI
TOM 14

Warszawa 2015

Tom reprezentuje filozoficznie pojętą historię filozofii, polegającą przede wszystkim na badaniu dziejów problemów filozoficznych. Tą tezą autorzy nawiązują bezpośrednio do Gilsonowskiej koncepcji historii filozofii, jako history of philosophy itself, którą w Polsce upowszechniał Stefan Świeżawski oraz niektórzy z jego uczniów. Jednym z nich był Mieczysław Gogacz, który z kolei był mistrzem dla większości autorów tego tomu.

Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu – www.ptta.pl

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwycz. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania Politologii i Stosunków Międzynarodowych. Wielokrotnie wygłaszała wykłady i referaty w Londynie na zaproszenie PUNO, IPAK-u oraz PON UJ (Polskiego Ośrodka Naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Londynie). Jest autorką wielu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007).

Karolina Ćwik – mgr, magister teologii, doktorantka w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW. Przygotowuje rozprawę doktorską na temat filozoficznego rozumienia *Verbum Incarnatum* w tekstach św. Tomasza z Akwinu. Laureatka Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę magisterską pt. *Przyrodzona i nadprzyrodzona wizja szczęścia w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, która powstała pod kierunkiem ks. dra hab. T. Stępnia. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół metafizyki Akwinaty, relacji wiary i rozumu oraz etyki. Jest członkiem Stowarzyszenia Teologów Moralistów.

Kingsley C. Ekeocha – is a doctoral student of the John Paul II Catholic University of Lublin (KUL). He holds a bachelor's degree in philosophy and theology from the Pontifical Urban University Rome and a master's degree in philosophy from KUL. He is currently researching on realistic cognition with particular reference to the thoughts and works of Mieczysław A. Krąpiec.

Jacek Grzybowski – ks. dr hab., prof. UKSW. Adiunkt na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW i wykładowca na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Autor książek i artykułów naukowych z dziedziny filozofii polityki, filozofii kultury i historii filozofii. W swoich pracach podejmuje problematykę filozoficznych inspiracji i źródeł współczesnych zagadnień kulturowych i cywilizacyjnych. Ostatnio opublikował: *Byt, tożsamość, naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki* (Kęty 2012); *Myśl filozoficznie – myśl politycznie! Analiza i ocena historycznokulturowych racji filozofii polityki* (redakcja, Warszawa 2013); *Cosmological and philosophical world of Dante Alighieri. The Divine Comedy as a medieval vision of the universe* (Frankfurt am Main 2015);

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką.

Richard Kalka – Ks. dr, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin (Paryż). Obronił rozprawę doktorską na temat statusu ontologicznego relacji miedzyosobowych na Uniwersytecie Paryż IV Sorbona. Wykładał filozofię tomistyczną na Uniwersytecie Paryż XII (Creteil) w latach 1981-1985.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Jakub Kośka – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Tytuł magistra uzyskał na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu. W 2013 r. skierowany na studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW w Warszawie. Obecnie doktorant w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Przygotowuje rozprawę,

w której analizuje dorobek prof. Wiktora Wąsika, ze szczególnym uwzględnieniem jego koncepcji historii filozofii polskiej, a także wpływu arystotelizmu na kształtowanie się polskiej myśli filozoficznej. Uczestniczy w konferencjach, publikował m.in. w „Ateneum Kapłańskim” i „Studiach Pelpińskich”.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., prof. Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych w Łodzi, absolwent ATK, doktor UW. Autor czterech książek o tematyce filozoficznej. Ostatnią była monografia *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo (Lublin 2013). Ponadto autor jednej książki historycznej, kilkudziesięciu artykułów naukowych, 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej, a także ponad 20 pomniejszych publikacji (hasła w Encyklopedii Katolickiej, Wielkiej Encyklopedii PWN, recenzje).

Mateusz Penczek – dr, absolwent psychologii i filozofii na Wydziale Filozoficznym UJ. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii uzyskał w 2010 r. na Wydziale Filozoficznym UJ na podstawie rozprawy „Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu”. Adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.

Jan Pociąg – inż., magister teologii. Obronił rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół

aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej.

Michał Zembrzusi – dr, adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*.